

मनुर्वैवस्वतः। विश्वे देवाः। प्रगाथः (विषमा बृहती, समा सतोबृहती)

अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिरध्वरे।

ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवाँ अवो वरेण्यम्॥ ८.०२७.०१

उक्थे- मन्त्रजपे। अग्निः- पावकः सर्वभूतहितक्रतुः। पुरोहितः। अध्वरे- ध्वररहितशुभकर्मणि।
ग्रावाणः- रसनिष्पत्तिसाधनानि। बर्हिः- दर्भासनं चित्तासनं च। सज्जानि। मरुतः- प्राणविशेषान्।
ब्रह्मणस्पतिम्- मेधामन्त्राधिदैवतम्। वरेण्यम्- श्रेष्ठम्। देवान्। अवः- रक्षार्थम्। ऋचा- स्तुत्या।
यामि- प्रपद्ये॥१॥

आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीनुषासा नक्तमोषधीः।

विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां भूत प्रावितारः॥ ८.०२७.०२

पशुम्- क्रान्तदर्शिनम्। पश्यतीति पशुरिति यास्कः। पृथिवीम्- भूमिम्। वनस्पतीन्- वृक्षान्।
उषासा नक्तम्- रात्रिन्दिवम्। ओषधीः। आ गांसि- हे अग्ने आगच्छसि। विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः।
विश्वे- सर्वे। वसवः- शरण्या देवाः। नः- अस्माकम्। धीनाम्। अवितारः- रक्षकाः। प्र-
प्रकर्षेण। भूत- भवत॥२॥

प्र सू न एत्वध्वरोऽग्ना देवेषु पूर्व्यः। आदित्येषु प्र वरुणे धृतव्रते मरुत्सु विश्वभानुषु॥ ८.०२७.०३

नः- अस्माकम्। अध्वरः- ध्वरविरोधकर्म। सर्वभूतहितं कर्म। पूर्व्यः- सनातनः। अग्ना- अग्नौ
पावके सत्क्रतौ। आदित्येषु- अखण्डप्रकृतिजेषु। धृतव्रते- नियतिसम्पन्ने। वरुणे। विश्वभानुषु-
सर्वप्रकाशेषु। मरुत्सु- वातेषु प्राणविशेषेषु। प्र- प्रकर्षेण। सु- सुष्ठु। एतु- गच्छतु॥३॥

विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो भुवन्वृधे रिशादसः।

अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽवृकं छर्दिः॥ ८.०२७.०४

विश्वे- सर्वे देवाः । विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः । रिशादसः- हिंसकनाशकाः । मनवे- विदुषः । वृधे- वृद्धये । भुवन्- भवन्तु । अरिष्टेभिः- अहिंस्याभिः । पायुभिः- रक्षाभिः । विश्ववेदसः । नः- अस्माकम् । अवृकम्- अक्रूरम् । छर्दिः- सद्य । यन्त- आगच्छत ॥४॥

आ नो अद्य समनसो गन्ता विश्वे सजोषसः ।

ऋचा गिरा मरुतो देव्यदिते सदने पस्त्ये महि ॥ ८.०२७.०५

मरुतः- हे वाताः प्राणविशेषाः । देवि- द्योतनशीले । अदिते- हे अखण्डप्रकृते । महि- महति । पस्त्ये- गृहे । सदने- अस्मिन् स्थाने । ऋचा गिरा- मन्त्रमय्या वाचा । अद्य- इदानीम् । समनसः- सहृदयाः । सजोषसः- समानप्रीतयः । विश्वे- सर्वे देवाः । नः- अस्मान् । आ गन्त- आगच्छत ॥५॥

अभि प्रिया मरुतो या वो अश्व्या हव्या मित्र प्रयाथन ।

आ बर्हिरिन्द्रो वरुणस्तुरा नर आदित्यासः सदन्तु नः ॥ ८.०२७.०६

मरुतः- हे प्राणविशेषा वाताः । वः- युष्माकम् । प्रिया- प्रियाः । अश्व्या- पृषदश्वाः । हव्या- हव्यानि प्रति । अभि प्रयाथन- प्रापयत । मित्र- स्नेहाधिदैवत । त्वामपि त्वदश्वाः प्रापयन्तु । नः- अस्माकम् । बर्हिः । इन्द्रः- ईशनाधिदेवता । वरुणः- ऋताधिदेवता । तुराः- त्वरमाणाः । नरः- नेतारः । आदित्यासः- अखण्डप्रकृतिजाः । आ सदन्तु- उपविशन्तु ॥६॥

वयं वो वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आनुषक् ।

सुतसोमासो वरुण हवामहे मनुष्वदिद्वाग्रयः ॥ ८.०२७.०७

वयम् । वृक्तबर्हिषः- कल्पितासनाः । हितप्रयसः- स्थापितहव्याः । आनुषक्- अनुषक्तं यथा भवति तथा । सुतसोमासः- रसं निष्पादयन्तः । मनुष्वत्- विद्वद्वत् । इद्वाग्रयः- समुद्दीपिताग्रयः । वरुण- ऋताधिदैवत । वः- युष्मान् । हवामहे- आह्वयामः ॥७॥

आ प्र यात मरुतो विष्णो अश्विना पूषन्माकीनया धिया ।

इन्द्र आ यातु प्रथमः सनिष्युभिर्वृषा यो वृत्रहा गृणे ॥ ८.०२७.०८

मरुतः- प्राणविशेषाः । विष्णो- सर्वान्तर्यामिन् सर्वव्यापिन् । अश्विनौ- प्राणेशनशक्तिभूतौ । पूषन्- पोषक सूर्य । माकीनया- मामकीयया । धिया । प्र- प्रकर्षेण । आ यात- आगच्छत । इन्द्रः । प्रथमः- मुख्यः । सनिष्युभिः- सम्भजनशीलैः । आ यातु- आगच्छतु । वृषा- वर्षकः । वृत्रहा- आवरणबाधकः । गृणे- स्तूयते ॥८॥

वि नो देवासो अद्रुहोऽच्छिद्रं शर्म यच्छत ।

न यद्दूराद्वसवो नूचिदन्तितो वरूथमादधर्षति ॥ ८.०२७.०९

देवासः- देवाः । अद्रुहः- द्रोहरहिताः । नः- अस्माकम् । अच्छिद्रम्- च्छिद्ररहितम् । शर्म- सद्म । यच्छत- दत्त । वसवः- हे शरण्याः । दूरात् । अन्तितः- अन्तिकात् । वरूथम्- गृहम् । न । आदधर्षति- हिनस्ति । धृष प्रसहने ॥९॥

अस्ति हि वः सजात्यं रिशादसो देवासो अस्त्याप्यम् ।

प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मक्षु सुम्नाय नव्यसे ॥ ८.०२७.१०

रिशादसः- हिंसकनाशकाः । देवाः । वः- युष्माकम् । सजात्यम्- समानजातित्वम् । अस्ति । आप्यम्- बान्धव्यम् । अस्ति । हि- खलु । नः- अस्माकम् । पूर्वस्मै- पुराणाय । सुविताय- अभ्युदयाय । मक्षु- क्षिप्रम् । नव्यसे- अभिनवाय । सुम्नाय- आनन्दाय । प्र- प्रकर्षेण । वोचत- ब्रूत ॥१०॥

इदा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये ।

उप वो विश्ववेदसो नमस्युराँ असृक्ष्यन्यामिव ॥ ८.०२७.११

विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः । वामस्य भक्तये- कल्याणभजनाय । इदा- इदानीम् । वः- युष्माकम् । उपस्तुतिम् । नमस्युः- नमस्कारकामः । अन्यामिव- साधारणचित्तातीतानुभूतिमिव स्थिताम् ।

अन्यस्य चित्तमधि संचरेण्यमिति श्रुतौ अन्यशब्दस्य साधारणचित्तातीतानुभूतिरित्यर्थो दृष्टः । उप
आ असृक्षि- उपसृजामि ॥११॥

उदु ष्य वः सविता सुप्रणीतयोऽस्थादूर्ध्वो वरेण्यः ।

नि द्विपादश्चतुष्पादो अर्थिनोऽविश्रन्पतयिष्णवः ॥ ८.०२७.१२

सुप्रणीतयः- शोभनप्रकर्षनीतिमन्तो हे मरुतः । वः- युष्माकम् । वरेण्यः- श्रेष्ठः । सविता- सूर्यः ।
स्यः- सः । ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः । उत् अस्थात्- उत्तिष्ठति । पतयिष्णवः- पक्षिणः । द्विपादः-
मनुष्याः । चतुष्पादः- मृगाः । अर्थिनः- याचमानाः । नि- नितराम् । अविश्रन्- आश्रयन्ते ॥१२॥

देवदेवं वोऽवसे देवदेवमभिष्टये । देवदेवं हुवेम वाजसातये गृणन्तो देव्या धिया ॥ ८.०२७.१३

वः- युष्माकं मध्ये । देवदेवम्- प्रतिदेवम् । अभिष्टये- सदेष्टव्यम् । देव्या- दिव्यया । धिया ।
वाजसातये- बललब्धये । गृणन्तः- स्तुवन्तः । हुवेम- आह्वयामः ॥१३॥

देवासो हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरातयः ।

ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु नो भवन्तु वरिवोविदः ॥ ८.०२७.१४

मनवे- विदुषे । समन्यवः- समानमननाः । विश्वे- सर्वे । देवासः- देवाः । साकम्- युगपदेव ।
सरातयः- समानदानाः । ते । नः- अस्मभ्यम् । तुचे- निवासाय दानाय । अद्य- अस्मिन् दिने ।
अपरम्- आगामिदिनेष्वपि । वरिवोविदः- श्रेष्ठलम्भकाः । भवन्तु- सन्तु ॥१४॥

प्र वः शंसाम्यद्रुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् ।

न तं धूर्तिर्वरुण मित्र मर्त्यं यो वो धामभ्योऽविधत् ॥ ८.०२७.१५

उपस्तुतीनाम्- मन्त्राणाम् । संस्थे- सदने । वः- युष्मान् । अद्रुहः- द्रोहरहितान् । प्र- प्रकर्षेण ।
शंसामि- स्तौमि । यः । वः- युष्माकम् । धामभ्यः- तेजोभ्यः । अविधत्- प्रयच्छति । तम् । मर्त्यं-
मनुष्यम् । वरुण- ऋताधिदैवत । मित्र- प्रेमाधिदैवत । धूर्तिः- हिंसा । न बाधते ॥१५॥

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति।

प्र प्रजाभिर्जायते धर्मेणस्पर्यरिष्टः सर्व एधते ॥ ८.०२७.१६

यः। वः- युष्माकम्। वराय- श्रेष्ठाय। दाशति- यच्छति। सः। महीः- महतीः। इषः- इच्छाः।
क्षयम्- निवासम्। प्र- प्रकर्षेण। तिरते- वर्धयति। धर्मणः- धर्मस्य। परि। प्रजाभिः-
स्वसन्ततिभिः। जायते- नवं जन्म लभते। अरिष्टः- अहिंस्यः। सर्वः- सर्वधनवान्। एधते-
वर्धते ॥१६॥

ऋते स विन्दते युधः सुगेभिर्यात्यध्वनः। अर्यमा मित्रो वरुणः सरातयो यं त्रायन्ते सजोषसः ॥

८.०२७.१७

अर्यमा मित्रो वरुणः। सरातयः- समानदानाः। सजोषसः- समानप्रीतयः। यम्। त्रायन्ते- रक्षन्ति।
सः। युधः- युद्धम्। ऋते- विना। विन्दते- जयं लभते। अध्वनः- मार्गान्। सुगेभिः- सुगतिभिः।
याति- गच्छति ॥१७॥

अज्रे चिदस्मै कृणुथा न्यञ्चनं दुर्गे चिदा सुसरणम्।

एषा चिदस्मादशनिः परो नु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु ॥ ८.०२७.१८

अज्रे- ऋजुगमने मार्गे। अस्मै- एतस्मै मह्यम्। न्यञ्चनम्- गमनम्। कृणुथ- कुरुथ। दुर्गे- विषमे
मार्गे। चित्- अपि। सुसरणम्- सुष्ठु गमनम्। कृणुथ। एषा। अशनिः। अस्मात्- एतस्मान्मत्तः।
परः- परस्ताद्भवतु। सा। अस्त्रेधन्ती- अहिंसती। वि नश्यतु- विशेषेण नष्टा भवतु ॥१८॥

यदद्य सूर्य उद्यति प्रियक्षत्रा ऋतं दध।

यन्निमृचि प्रबुधि विश्ववेदसो यद्वा मध्यंदिने दिवः ॥ ८.०२७.१९

अद्य- अस्मिन् दिने। सूर्ये उद्यति- सूर्योदये। निमृचि- अस्तमने। प्रबुधि- प्रभाते। दिवः-
दिवसस्य। मध्यंदिने- मध्याह्ने। प्रियक्षत्राः- प्रियबलाः। विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः। ऋतम्-
प्रकृतिनियतिभूतसत्यम्। दधे- धृतवन्तः ॥१९॥

यद्वाभिपित्वे असुरा ऋतं यते छर्दिर्येम वि दाशुषे।

वयं तद्वो वसवो विश्ववेदस उप स्थेयाम मध्य आ ॥ ८.०२७.२०

अभिपित्वे- प्रपत्त्याम्। असुराः- प्राणदाः। ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम्। यते- गच्छते।
दाशुषे- दात्रे। छर्दिः- गृहम्। वि- विशेषेण। येम- यच्छत। वयम्। वसवः- हे शरण्याः।
विश्ववेदसः- हे सर्वज्ञाः। वः- युष्मान्। मध्ये- गृहस्य मध्ये। उप स्थेयाम- उपास्महे ॥२०॥

यद्य सूर उदिते यन्मध्यंदिन आतुचि। वामं धत्थ मनवे विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे ॥ ८.०२७.२१

अद्य- अस्मिन् दिने। सूर उदिते- सूर्योदये। मध्यंदिने- मध्याह्ने। आतुचि- अस्तमने। मनवे-
विदुषे। विश्ववेदसः- हे सर्वज्ञाः। जुह्वानाय- हव्यदात्रे। प्रचेतसे- प्रकर्षचेतनाय। वामम्-
कल्याणम्। धत्थ- दत्थ ॥२१॥

वयं तद्वः सम्राज आ वृणीमहे पुत्रो न बहुपाय्यम्।

अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्येन वस्योऽनशामहै ॥ ८.०२७.२२

सम्राजः- हे स्वामिनः। आदित्याः- हे अखण्डप्रकृतिजाः। वयम्। वः- युष्माकम्। तत्।
बहुपाय्यम्- बहुभिरनुभवितव्यम्। पुत्रो न- तनया इव। आ वृणीमहे- वरणं कुर्मः। अश्याम-
प्राप्नुयाम। येन- यस्य प्राप्स्या। वस्यः- धनानि। अनशामहै- प्राप्नुमः। तत्। जुह्वतः- आह्वातुर्मम।
हविः समर्पये ॥२२॥